

ORTADOĞU BARIŞ SÜRECİ

Doç.Dr. Serhat Erkmen
Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
serhat13@hotmail.com

ÖZET

Ortadoğu Barış Süreci (OBS), kökü İsrail-Filistin anlaşmazlığına dayanmakla birlikte, sorunun çözümüne dahil olan tarafların devreye girmesiyle genişleyen, Arap devletleri ile İsrail arasındaki egemenlik, tanınma, toprak ve kimlik bazlı çözüm sürecinin adıdır. Sorunun temel tarafları İsrail ve Filistin devletleri gibi görünüyorsa da Ürdün, Mısır, Suriye gibi Arap ülkeleri ile sorunun çözümüne taraf olan ABD ve bazı Avrupa devletleri de sürecin parçası haline gelmişlerdir. Aslında daha geniş düşünüldüğünde bugün Ortadoğu Barış Süreci, Filistin Devleti'nin kurulmasını çoktan aşmış ve Araplar ile Yahudilerin kalıcı olarak barış içinde aynı coğrafyada yaşama sorununa dönüşmüştür. Bu bağlamda OBS, sadece İsrail, Filistin ve komşularını değil, tüm Arap ülkeleri ile sürece taraf olan tüm bölge/bölge dışı ülkeleri ilgilendiren çok taraflı ancak işlemeyen bir barış mekanizması olarak nitelendirilebilir.

ATIF İÇİN: Erkmen, Serhat, "Ortadoğu Barış Süreci", *Güvenlik Yazıları Serisi*, No.47, Kasım 2019.
https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/OrtadoguBarisSureci_SerhatErkmen_v.2.pdf
DOI: 10.13140/RG.2.2.23152.81923

Ortadoğu Barış
Süreci, kökü
İsrail-Filistin
anlaşmazlığına
dayanmakla
birlikte, sorunun
çözümüne dahil
olan tarafların
devreye
girmesiyle
genişleyen, Arap
devletleri ile
İsrail arasındaki
egemenlik,
tanınma, toprak
ve kimlik bazlı
çözüm sürecinin
adıdır.

Ortadoğu Barış Süreci'nin Temeli Olarak Filistin Sorunu

Her ne kadar Filistin Sorunu'nun başlangıcı olarak BM'nin 1947 yılında aldığı karar gösteriliyor olsa da, sorunun kökenleri Dünya Siyonist Kongresi'nin 1897 yılında Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulması kararına kadar götürülebilir. Bu tarihten itibaren Yahudilerin Filistin topraklarına dönmek için Avrupa devletleri nezdinde yürüttüğü girişimler 1917'de Balfour Deklarasyonu'nda karşılığını bulmuş ve İngiliz İmparatorluğu Filistin'de Yahudilere bir yurt sağlanmasına yönelik kararıyla Yahudi göçünü tetiklemiştir (Khader, 2017, s. 22). Nitekim İngiliz Vesayet Yönetimi altında iken Filistin'e Yahudi göçü hızlanmış, 1922'de itibaren önce Araplar ve Yahudiler, daha sonra Araplar, Yahudiler ve İngiliz İdaresi arasında çatışmalar başlamıştır. 1936'dan itibaren daha da şiddetlenen bu çatışmalar, İngiltere'nin bölgeyi idare etmesini güçleştirmiştir.

1945'te sona eren İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle artan çatışmaları durduramayan ve bölgeyi kontrol etmesinin hayli maliyetli olacağını gören İngiltere, sorunun çözümünü BM'ye havale etmiştir. BM Genel Kurulu ise 29 Kasım 1947'te aldığı ve 'Taksim Planı' olarak da anılan 181 sayılı karar ile İngiliz Vesayet Yönetimi'nin sona ermesini ve Filistin'in bölünmesini önermiştir (UN [\[https://www.un.org/unispal/history/\]](https://www.un.org/unispal/history/)). Bu karara göre İngiltere'nin Filistin Vesayet Yönetimi olarak bilinen bölgesinde bir Arap devleti, bir Yahudi devleti ve Kudüs şehri için özel bir uluslararası rejim kurulması öngörülmüştür. Yahudileri temsil eden kuruluşlar planı bazı çekinceler koyarak kabul ederken, Filistin halkının temsilcileri ve Arap devletleri planı reddetmişlerdir. Nitekim, kararın hemen ardından Araplar ile Yahudiler arasında çatışmalar patlak vermiştir. Karardan sonra toplanan İngiliz Hükümeti ise, İngiliz Vesayet Yönetimi'nin 14 Mayıs 1948 tarihinde gece yarısı sona ereceğini ve İngiltere'nin bölgeden tamamen çekilmesinin 1 Ağustos 1948'de tamamlanacağını ilan etmiştir.

Arap-İsrail Savaşları

1947 sonunda başlayan çatışmalar, Yahudilerin 14 Mayıs'ta İsrail devletini ilan etmesiyle yeni bir aşamaya geçmiş ve hemen 15 Mayıs'ta Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye'nin Filistinliler lehinde çatışmalara dahil olması ile Birinci Arap İsrail Savaşı başlamıştır. Bu savaş 1949 yılı başında İsrail'in her bir devletle ayrı ayrı ateşkes anlaşması yapmasıyla sona ermiştir. Birinci Savaş'ın sonunda İsrail Devleti, taksim planında öngörülenin çok ötesinde genişlemiş ve eski Filistin Vesayet Yönetimi'nin yaklaşık %78'ni kontrol altına almıştır (Thrall, 2018).

1967'de gerçekleşen ve 6 Gün Savaşı olarak da bilinen 3. Arap-İsrail Savaşı tüm Arap-İsrail Savaşları içinde en önemli olanıdır; zira bugün Ortadoğu Barış Süreci'ne ilişkin çözüm önerilerinin tamamında 67 Savaşı öncesi sınırlar baz alınmaktadır.

İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra bölgeye özellikle Avrupa'dan Yahudi göçü hızlanmıştır. Ancak bu göç Avrupa ile sınırlı kalmamış, Irak başta olmak üzere Arap ülkelerinden, SSCB ve ABD'den yeni kurulan devlete önemli bir göç dalgası yaşanmıştır. Buna karşın 1950'li yıllarda Arap-İsrail Savaşı'nın da etkisiyle Arap Milliyetçiliği de yükselişe geçmiştir. İlk önemli sonucunu 1952'de Mısır'da Cemal Abdülnasır'ın iktidara gelmesine yol açan Hür Subaylar Darbesi ile veren bu süreç, bir süre sonra ikinci savaşın da önünü açmıştır.

1956'da Mısır'ın Tiran Boğazı'nı İsrail gemilerine kapatmasıyla Süveyş Krizi patlak vermiş; İngiltere ve Fransa'nın desteğini alan İsrail ile Mısır arasında 1956 Savaşı başlamıştır. İsrail'in Sina Yarımadası'nda askeri olarak ilerlemesine rağmen, ABD ve SSCB'nin politik ve diplomatik baskılarıyla savaş durdurulmuştur. Sonuçta İsrail, Sina Yarımadası'ndan çekilmek zorunda kalmış; Mısır da Süveyş Kanalı'nı İsrail gemilerine yeniden açmıştır. Bu savaşla birlikte ABD ve SSCB, Arap-İsrail çatışmalarına dahil olmuşlardır. Mısır savaşta askeri olarak kayba uğramasına rağmen, Nasır siyasi olarak güçlenerek çıkmıştır. 56 Savaşı'nın en önemli yanı iki ülkenin karşılıklı olarak güvenlik tehdidi algılamasını doruğa çıkarmasıdır. Bu durum 1967'de yaşanan savaşın da temelini oluşturmuştur.

İkinci Savaş'tan yaklaşık 11 yıl sonra 1967'de '6 Gün Savaşı' olarak bilinen 3. Arap-İsrail Savaşı yaşanmıştır. Bu savaş, tüm Arap-İsrail Savaşları içinde en önemli olanıdır; Zira bugün Ortadoğu Barış Süreci'ne ilişkin çözüm önerilerinin tamamında 67 Savaşı öncesi sınırlar baz alınmaktadır. Bir öncekine benzer biçimde Tiran Boğazı'nın Mısır tarafından kapatılmasıyla başlayan gerginlik, İsrail'in savaşta üstünlüğünü ele geçirmek isteğiyle yaptığı sürpriz saldırı ile savaşa dönüşmüştür. Irak, Ürdün, Suriye ve Mısır ile İsrail arasında cereyan eden savaş İsrail'in kısa süre içinde açık üstünlüğüyle neticelenmiştir. Bu savaşın sonunda İsrail Mısır'dan Sina Yarımadası ve Gazze Şeridi'ni, Ürdün sınırının bir kısmını, Suriye'den Golan Tepeleri'ni, ayrıca Batı Şeria'nın tamamını ve Doğu Kudüs'ü ele geçirmiştir. Tüm dünyada tepki uyandıran bu gelişmenin ardından BM Güvenlik Konseyi 242 sayılı kararı ile İsrail'in savaş sonucunda işgal ettiği tüm topraklardan çıkması gerektiğini ilan etmiştir.

Dördüncü ve son Arap İsrail Savaşı 1973 yılında gerçekleşmiştir. 'Yom Kippur Savaşı' olarak da bilinen bu savaş, bir öncekinin aksine bu sefer Mısır ve Suriye birliklerinin ortak sürpriz saldırısıyla başlamıştır. Başlangıçta Arap devletlerinin savaşta üstünlüğü ele geçirmelerine rağmen, İsrail kısa sürede dengeyi sağlamıştır. Savaş, ABD ve SSCB'nin devreye girerek ateşkesi sağlamasıyla sona ermiştir. Bu savaştan sonra BM Güvenlik Konseyi

**Oslo ilkeler
Bildirgesi, 'nihai
statü sorunları'
olarak
adlandırılan
Kudüs'ün
statüsü, Filistinli
mültecilerin geri
dönüş hakkı,
güvenlik, sınırlar
ve İsrail'in
Filistin
topraklarındaki
yerleşim
birimlerine
ilişkin sorunları
çözmemiştir.**

tarafından alınan 338 sayılı karar, 1967'deki 242 sayılı karar temelinde şekillenmiştir. Fakat, 1967 Savaşı'nda İsrail'in ele geçirdiği topraklarda bir değişiklik yaşanmamıştır. Bu savaştan sonra bir daha Arap-İsrail Savaşı gerçekleşmemesine rağmen, İsrail'in 1982'de Lübnan'ın güneyini işgal etmesiyle Ortadoğu Barış Süreci'ne bir halka daha eklenmiştir.

Barışa Giden Süreç

1948-1973 yılları arasında yaşanan dört savaş başlangıçta Filistin eksenli başlayan uyuşmazlığı daha geniş zemine taşımış ve sorun Arap-İsrail meselesine dönüşmüştür. Nitekim, barış sürecine giden aşamalar da bu eksendeki gelişmelerle başlamıştır. 4 savaşın da temel aktörleri olan Mısır ve İsrail arasında ABD'nin öncülüğünde yürütülen yakınlaşma 1978 yılında Ortadoğu Barış Süreci'nin en kritik evrelerinden birisi olan Camp David Anlaşması'yla tarihi bir dönemece girmiştir. Dönemin Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ile İsrail Başbakanı Menachim Begin arasında imzalanan ve 1979'da yürürlüğe giren Camp David Anlaşması, daha sonra gerçekleşecek barış görüşmelerinin de temelini atmıştır. Nitekim, Camp David Anlaşması birisi 'Ortadoğu'da Barış için Çerçeve Anlaşma' ve diğeri 'İsrail-Mısır Barışı için Çerçeve Anlaşma' olmak üzere iki ayrı anlaşmadan oluşmuştur. Bunlardan ilki Filistin sorununa odaklanmış ve 242 sayılı karar ekseninde kolektif bir çözüm aramaya yönelmiştir. İkincisi ise İsrail-Mısır arasındaki işgal edilen toprakların terkedilmesi, tanıma ve karşılıklı işbirliğini geliştirmeye odaklanmıştır. Anlaşma sonucunda İsrail Sina Yarımadası'ndan çekilmiş, Mısır da İsrail'i tanımıştır. Fakat Arap Birliği, bu anlaşmaya tepki olarak Mısır'ı üyelikten çıkartarak, merkezini Kahire'den Tunus'a taşımıştır.

Mısır ile İsrail arasında barış yapılmasına rağmen bu durum Filistin sorununa çözüm getirememiştir. Nitekim, 1980'li yıllar boyunca Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile İsrail arasındaki çatışmalar devam etmiştir. Bu noktada 1987 yılı dönüm noktası olmuştur. Mısır'ın desteğini yitiren ve Ürdün'deki varlığı büyük ölçüde zayıflayan FKÖ, 1987'de açık askeri çatışmadan ziyade Batı Şeria ve Gazze'de İsrail'e karşı başlangıçta sivil itaatsizlik olarak başlayan ancak sonra düşük yoğunluklu çatışmaya dönüşen *İntifada* hareketini başlatmıştır. Bu dönemde kurulan *Hamas* ise daha sonra Filistin sorununun en önemli aktörlerinden birisi haline gelecektir. Aynı dönemde İsrail, tüm sert bastırma girişimleri ve güvenlik tedbirlerine rağmen *İntifada* ile başa çıkamamıştır.

Soğuk Savaş'ın sonuna geldiği 1991 yılında uluslararası sistemin değişiminin ve Irak'ın işgal ettiği Kuveyt'ten çıkarıldığı Körfez Krizi'nin etkisiyle Filistin sorununun müzakereler yoluyla çözümüne ilişkin kapsamlı

iki devletli
çözümün Oslo
İlkeler Bildirgesi
çerçevesinde
ikili anlaşmalar
sonucunda
ortaya çıkacağı
kararlaştırılmış
a da, Barış
Sürecindeki
tikanıklık Filistin
Yönetimi'ni tek
tarafli adım
atmaya itmiştir.

bir süreç başlamıştır. İlki 1991'de Madrid'de başlayan görüşmeler başarıyla sonuçlanmasa da, 1993'te Oslo'da gerçekleşen anlaşmanın kapısı aralanmıştır. Oslo'da tarafların gizli olarak buluşturulmasıyla başlayan süreç, BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararları temelinde bir çerçeve anlaşma ile neticelenmiştir. İsrail'in 'terörist' olarak nitelediği ve muhatap kabul etmediği FKÖ liderliğiyle müzakere etmek zorunda kaldığı bu süreç sonunda 'Oslo İlkeler Bildirgesi' imzalanmıştır.

İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'de özerk bir Filistin Yönetimi'ni tanıdığı ve sonrasında yapılacak anlaşmalar ile detayları belirlenecek olan bir dizi çerçeve anlaşma olan 'Oslo İlkeler Bildirgesi', nihai bir anlaşma değildi. Tersine, sorunun çözümü için en önemli konu başlıkları olarak görülen ve 'nihai statü sorunları' olarak adlandırılan Kudüs'ün statüsü, Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkı, güvenlik, sınırlar ve İsrail'in Filistin topraklarındaki yerleşim birimlerine ilişkin sorunları çözmemiştir. Fakat, daha sonra yapılan tüm tamamlayıcı anlaşmalara ve süreçlere temel teşkil etmesi nedeniyle bugüne kadar Ortadoğu Barış Süreci'nde varılan en kritik aşama olarak kabul edilmektedir.

Oslo'dan sonra 'Gazze-Eriha Anlaşması', 'İkinci Oslo Mutabakatı', 'El Halil Anlaşması' ve 'Wye River Memorandumu' ile çerçeve 'Oslo İlkeler Bildirgesi'nin içeriği tamamlanmaya çalışılmışsa da, nihai sonuca ulaşamamıştır. Bu çerçevede, 2000 yılında nihai statü sorununun çözülmesi ve kapsamlı bir barışa varılabilmesi için dönemin ABD Başkanı Bill Clinton'un öncülüğünde '2. Camp David Görüşmeleri' olarak adlandırılan süreç başlatılmıştır. Tarafların büyük umutlarla bir araya getirildiği görüşmeler sonucunda anlaşmaya varılamamıştır. Camp David görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasından kısa bir süre sonra da o dönemde İsrail ana muhalefet lideri konumunda olan Ariel Şaron'un Haram el-Şerif'e girmesi ile tetiklenen, FKÖ lideri Arafat'ın da gelecek pazarlıklarda elini güçlendirme isteğiyle örgütlenmesine önyak olduğu 'İkinci İntifada' patlak vermiştir. 2000 yılının Eylül ayının son günlerinde başlayan İkinci İntifada 5 yıl kadar devam etmiş, yoğun bir çatışma döneminin ardından, Arafat'ın 2004'te ölümünden sonra Filistin Yönetimi'nin başına geçen Mahmut Abbas ile Ariel Şaron arasında Mısır'ın Şarm el-Şeyh kentinde yapılan toplantıya kadar sürmüştür.

2. Camp David görüşmelerinin başarısızlığa uğramasından sonra uluslararası toplum pekçok kez yeni barış önerileri ile Filistin sorununa çözüm aramıştır. Bunlar aralarında en önemlileri 2002 yılında Arap Birliği toplantısında öne sürülen 'Arap Barış Girişimi', ABD, AB, Rusya ve BM'den oluşan "Ortadoğu Dörtlüsü'nün desteklediği ve 'Barış için Yol Haritası' (EU External Action,

https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/middle-east-peace-process_en) ve 2010 yılında iki taraf arasında başlayan doğrudan görüşmelerdir.

Bu girişimlerin hiçbirisi halen Oslo İlkeler Bildirgesi'nden sonra geride kalan nihai statü sorunlarına iki tarafın kabul ettiği kalıcı bir çözüm önerisi üretememiştir. Aksine, İsrail'de üst üste seçimleri kazanan Benyamin Netanyahu hükümetlerinin İsrail'in bir Yahudi devleti olduğu yaklaşımından yola çıkarak Filistinlilerin geri dönüş hakkını kökten reddetmesi, Yahudi yerleşimlerinin genişleyerek devam etmesi, Batı Şeria ve Gazze'de birisi Hamas diğeri El Fetih denetiminde iki farklı yapının ortaya çıkması, Ortadoğu'da başta iç savaşlar ve değişen güç dengesi nedeniyle Filistin sorununun geri plana düşmesi gibi nedenlerle Barış Sürecinde bugüne kadar önemli bir gelişme sağlanamamıştır. Filistin'in statüsü konusunda ise ikili bir durum söz konusudur. Her ne kadar İsrail ve Filistin devletlerinin yanyana ancak ayrı devletler olarak var olması anlamına gelen iki devletli çözümün Oslo İlkeler Bildirgesi çerçevesinde ikili anlaşmalar sonucunda ortaya çıkacağı kararlaştırılmışsa da, Barış Sürecindeki tıkanıklık Filistin Yönetimi'ni tek taraflı adım atmaya itmiştir.

Bu çerçevede FKÖ, ilk olarak 1988'de bağımsızlığını ilan ettiği Filistin Devleti'ne uluslararası tanınma sağlamak için adımlar atmıştır. Çok sayıda devlet tanıma adımını atmışsa da, bu süreçteki en kritik adım 2011 yılı Eylül ayında atılmıştır. Bu tarihte Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas, BM'ye üyelik başvurusu yapmış, fakat BM Güvenlik Konseyi'ndeki engelleme sonucunda bu hedefine ulaşamamıştır. Bununla birlikte, BM Genel Kurulu Kasım 2012'de Filistin'e büyük bir oy çoğunluğuyla 'üye olmayan gözlemci devlet' statüsü vermiştir. Bu oylamada 193 üye ülkenin 138'ü lehte 9'u aleyhte oy kullanırken, 41 ülke çekimser kalmıştır. Kabul oyu veren ülkelerin büyük bir çoğunluk teşkil etmesi ve aralarında çok sayıda AB ülkesinin de bulunması Filistin Devleti için önemli bir kazanım olmuştur. Yine de, henüz BM Güvenlik Konseyi bu aşamadan öteye geçilmesine izin vermemiştir.

KAYNAKÇA

European Union External Action, *Middle East Peace Process*, https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/middle-east-peace-process/337/middle-east-peace-process_en (Eriřim Tarihi 02.11.2019).

Khader, Bichara (2017). "The Palestinian Question and the Arabs (1917-2017): Popular Support, Government Stakes", *Mediterranean Yearbook-2017*, ss. 22-30.

Thrall, Nathan (2018). "How the Idea of Return Has Shaped the Israeli-Palestinian Conflict for 70 Years", *Time*, 14 Mayıs, <https://time.com/5273108/back-to-the-future-israeli-palestinian-conflict/>

United Nations, *History of the Question of Palestine*, <https://www.un.org/unispal/history/> (Eriřim Tarihi: 06.11.2019)

EK OKUMA

Pressman, Jeremy (2003). "The Second Intifada: Background and Causes of the Israeli-Palestinian Conflict", *The Journal of Conflict Studies*, Cilt 13 (2), ss. 114-141.

Sontag, Deborah (2001). "Quest for Middle East Peace: How and Why It Failed", *Journal of Palestine Studies*, Cilt 31 (1), ss. 75-85.

FİLM/BELGESEL

The Oslo Diaries (2018). Yönetmenler: Mor Loushy ve Daniel Sivan. ABD: Medalia Productions.

Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK) Derneği, Türkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının gelişimine katkıda bulunmak, ilgili alanlarda çalışanları bir araya getirmek ve çalışmalarını desteklemek amacıyla bir grup akademisyen, medya çalışanı ve dışişleri mensubu tarafından 2004 yılında tarihinde kurulmuştur. 2010 yılından beri *International Studies Association* (ISA) ortak kuruluşu ve 2016’dan beri de *Balkan Political Science Association* (BPSA) üyesi olan UİK, iki yılda bir düzenlediği *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi* ile *Güvenlik Akademisi* ve *Dış Politika Akademisi* eğitim programlarını gerçekleştirmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’deki gelişimine katkı yapmış öğretim üyelerine yönelik *Ustalara Saygı Ödülü* ile genç akademisyenlere yönelik *Teşvik Ödülü* veren UİK, başta *Uluslararası İlişkiler* dergisi ile *Güvenlik Çalışmaları* serisi olmak üzere kapsamlı bir yayım programı ile *Güvenlik Portalı* (GP), *Türkiye Barışı Koruma Veri Tabanı* (TÜBAKOV), *Kavram Avcıları* ve *Black Sea Young Reformers Fellowship* (BSYRF) projelerini hayata geçirmiştir.

UİK hakkında daha fazla bilgi almak için, lütfen [web sayfasını](https://www.uik.org.tr) (https://www.uik.org.tr) ziyaret ediniz.

© UİK 2019

Bu çalışmanın telif hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK)’e ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; UİK’in kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Güvenlik Yazıları, NATO Kamu Diplomasisi Birimi tarafından desteklenmektedir.

Security Papers are supported by the NATO Public Diplomacy Division.